

İHRACAT TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ANALİZ: BİLECİK VE ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Mevlûdiye ŞİMŞEK, Resül YAZICI

Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bilecik

ÖZET

İhracat ülke ekonomileri için önemli bir faktör olup ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasına katkı sağlar. Bu nedenle özellikle az gelişmiş ülkeler ihracatlarını teşvik etmeli bu yönde önlemler almalıdır. Türkiye'deki ihracatı teşvik tedbirleri şunlardır. AR-GE yardımları, yurt dışı fuar ve sergilere katılım desteği, uluslararası nitelikli yurtiçi ihtisas fuarlarının desteklenmesi, pazar araştırması yardımı, eğitim yardımı, istihdam yardımı, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi, patent faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım tescili yardımı, Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması, tanıtım ve tutundurması ile Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, yurtdışında ofis, mağaza açma, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi, Eximbank kredileri, KDV istisnası.

Bilecik ve Eskişehir'de ihracat teşvikleri ile ilgili yaptığımız anket çalışmasında, en etkin ihracat teşvikleri sırasıyla; KDV istisnası, Yurt dışı fuar ve sergilere katılım yardımı, Dahilde işleme rejimi, Eximbank kredileri, Uluslararası nitelikli yurtiçi ihtisas fuarlarının desteklenmesi görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER

İhracat Teşvikleri, Eximbank Kredileri, KDV İstisnası, Ar-Ge Yardımları, Yurt dışı Fuar ve Sergiler, Dahilde İşleme Rejimi, Hariçte İşleme Rejimi.

ABSTRACT

Export is most important factor for the economies. It contributes to economic growth and economic development. Therefore, countries specially under development countries must incite export. The available export incentives in Turkey are as following: R&D aids, support for participation in foreign fairs and exhibitions, support for international specialised fairs in Turkey, market research aids, education aids, employment aids, support for organization and branding activities, patent and license aid, supporting activities related to introducing, establishing and branding of turkish products abroad., supporting activities related to

organizations and branding, opening offices and shops, internal working regime, external working regime, Eximbank credits, VAT exceptions.

When we made questionnaire about export incentives in Bilecik and Eskişehir, most effective export incentives are VAT Exception, support for participation in foreign fairs and exhibitions, internal working regime, Eximbank credits and support for international specialised fairs.

KEY WORDS

Export Incentives, Eximbank Credits, VAT Exception, R&D Aids, Foreign Fairs and Exhibitions, Internal Working Regime, External Working Regime.

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin mevcut kaynakları ve hedefleri arasındaki dengesizliğin bir nebze hafifletilebilmesi için, ülkedeki yatırım öncelikleri dikkatli bir biçimde tesbit edilerek kıt kaynakların bu yatırımlara yönlendirilmesi oldukça önemlidir. Ekonomik faaliyetlerin öncelikleri belirlenmiş olanlarının diğerlerine oranla daha fazla gelişmesini sağlayabilmek için, kamunun çeşitli yöntemlerle verdiği maddi ve/veya gayrimaddi destekler, yardımlar, özendirme faaliyetleri teşvik düzenlemeleri olarak bilinmektedir. Bu düzenlemeler bazen vergi muafiyeti veya istisnası, bazen koruma, bazen de devlet yardımı şeklinde çok çeşitli olabilmektedir. Özel teşebbüsü, ulusal ekonominin zorunlu önceliklerine ve ihracata yönlendirebilmek, uluslararası alanda hareket eden doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla pay alabilmek için kamu otoritesi, teşvik sistemlerini kullanmaktadır.

Teşviklerle özel sektöre sağlanan çeşitli kolaylıklar, kaynakların dengesiz dağılmasına ortam hazırlayabilmesine rağmen; bütün dünya ülkeleri toplumsal refah düzeylerini yükseltebilmek, sermaye kaçışını önlemek için de teşvik aracını kullanmaktadır.

Günümüzde üretim faktörlerinin fiyatları; globalleşme, bölgesel birleşme hareketleri nedeniyle rekabetçi uluslararası fiyat rekabetinden de etkilenmektedir. Fakat, ülkenin üretim hacminin özellikle ihracat yönelik kapasitenin artırılabilmesi, nihai mamülde ithal girdilerin azaltılabilmesi, piyasa değişikliklerinin takip edilebilmesiyle mümkündür. Ekonominin çok sık değişen bu yapısının takibi ve ülke ekonomisinin dengeli büyümesinin sağlanması ancak, kısa dönemlerde değişebilen, çok amaçlı ve çok araçlı bir teşvik sistemi ile mümkün olabilecektir. Teşvik araçları şeffaf ve objektif kriterlerle yönlendirilmişse, diğer kamu harcamalarından daha etkin kullanılabilirdiği ve kaynakların ekonomiye doğrudan kanalize edildiği görülebilecektir.

Türkiye’de uygulanan teşvik sistemleri; ülke sanayisinin kurulmasında, korunmasında ve ihracatın arzulanana noktalara gelebilmesi aşamalarında destekleyici ve koruyucu işlevler üstlenmiştir, üstlenecektir. İhracatımızın teşvik edilmesi, ihraç pazarlarımızın geliştirilmesi, dünya ihracatındaki payımızın artırılması ve uluslararası piyasalara açılan firmalarımızın rekabet güçlerinin artırılması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmamızın amacı, Türkiye’de uygulanan belli başlı ihracat teşvik türlerini ortaya koyduktan sonra, Bilecik ve Eskişehir illerinde ihracat yapan firmaların bu

teşviklerden ne ölçüde yararlandıklarını, hangilerini daha etkin olarak gördüklerini saptamaktır. Bu bağlamda, Önce İhracatın ülke ekonomileri için öneminden söz edilecek, ardından Türkiye'nin ihracatı teşvik sistemi hakkında bilgi verilecek, daha sonra Türkiye'deki belli başlı teşvikler saptanıp bunların Eskişehir ve Bilecik'teki etkinlikleri ölçülecektir. Bu ölçüm söz konusu illerde ihracat yapan firmalarla yaptığımız anketlerin SPSS 9.0 programı çerçevesinde değerlendirmesiyle yapılacaktır.

2. TÜRK TEŞVİK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Türkiye'de teşvik politikaları sanayileşme çabalarına paralel bir gelişim göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu son döneminde uygulamaya konulan ilk ciddi yasal çerçevesi olan devlet yardımı uygulaması, Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatı (1913) görülmektedir. Kurtuluş savaşından sonraki yeniden yapılanma döneminde, genel kabul gören iktisadi görüş; «(...)Türkiye, müdahaleci olacak, devlet eliyle kendi kaynaklarını seferber etmeye çalışacaktı. Devlet, özel sanayici, çiftçi ve tüccar yetiştirmek için, gerekli yardımları götürecekti. Asayiş, adalet, savunma gibi klasik hizmetlerle yetinen jandarma devlet anlayışı bırakılacak; devlet millî tasarrufun oluşumunda aktif rol oynayacak ve bu tasarrufları kısmen müteşebbislere aktaracak, kısmen kendi kullanacaktı». Yani devlet, «(...)Birinci Dünya Savaşı başında, İttihat ve Terakki'nin milliyetçi kadrosuyla; kapitülasyon zincirinden kurtulur kurtulmaz, bu gün devlet eliyle fert zengin etme diye eleştirilen, fakat o günlerde millî iktisat adı verilen bu tip bir politikaya yönelmişti»(Avcıoğlu, 1969:178)

Cumhuriyet döneminin 1923 yılında gerçekleştirdiği Birinci İzmir İktisat Kongresi sonrasında sanayinin teşvik edilmesi hakkında önemli kararlar alınmıştır. 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu özel sektör yatırımlarının günün şartlarına uygun olarak teşvik edilebilmesi için düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde sanayi sektörüyle ilgili alınan kararlar; sektörün korunması, teşvik edilmesi ve finansmanı konularında olmuştur. Fakat, verilen himaye ve teşviklere rağmen özel sektörün tam gelişmemesi, başarısızlığına neden olan olumsuzluklar ve dünya buhranı; müdahaleci devlet yaklaşımlarıyla iktisat politikalarımızı şekillendirmiştir.

Türkiye, kalkınma planında belirtmiş olduğu yatırımlara ait; hammaddenin ülkede olması, ithalatta önemli yer kaplaması ve stratejik öneme sahip olması özelliklerini dikkate alarak uygulamaya çalıştığı ithal ikamesi politikasıyla, bir yandan dış borç öderken, sınırlı ölçüde dış kaynaklardan yararlanmış fakat, sanayi programını kendi kaynaklarıyla gerçekleştirmiştir. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin öncülüğünü yapan devlet sektörü, «(...) devlet girişimciliğini özel girişimciliğinin yerine değil, özel girişimciliği tamamlamak üzere kullanmayı amaçlıyordu. Birinci ağırlık devlet yatırım programlarının gerçekleştirilmesine tanınmış olsa da, özel sanayiye güçlendirilmesi hükümet politikasının bir parçasıydı. Bu nedenle sanayide devlet kapitalizmine başvurulmasından sonra da, özel sanayi birikimine doğrudan devlet desteği sağlanması sürdürüldü. Daha da önemli olan devletçiliğin kendisinin sanayi burjuvazisinin gelişmesi üzerindeki olumlu etkileriydi. Devlet yatırım programının uygulanması, birbiriyle ilişkili birçok endüstriyi eş zamanlı olarak kurarak ve geliştirerek, Türkiye'de sanayi üretiminin

sınırlarını genişletti. Sanayiinin yapısını farklılaştırdı. Bu yatırımların, ekonomideki girdi-çıkı ilişkileri sistemi içinde çıktılarla ileriye ve girdilerle geriye yönelik çok sayıda uyarıcı etkisi oldu. Yatırımlar birçok özel firmaya dışsal yararlar sağladı»(Tezel, 1986:217).

İktisadi gelişme göstergeleri bakımından bir kesinti ve gelişme dönemi olarak değerlendirilebilecek olan 1940-1945 yılları, 1946'da Türkiye'yi hem iktisat politikaları, hem dünya içindeki konumu, hem de siyasi yapısı bakımından tamamen farklı bir gelişme doğrultusuna yöneltecek yeni güç dengelerinin kurulmasına yol açan dönüşümlerin olduğu önemli bir kuluçka dönemi olarak da görülebilir(Boratov, 1989:305).

Türkiye'de devletçilik ve savaş ekonomisi özel sektör yararına işlemiştir. «Meydana gelen enflasyon iki yönden yatırımların finansmanında ve özel sektörün gelişmesinde faydalı olmuştur. Birincisi, Devlet bütçesinden ödenen ücretler, fiyatlarla aynı hızda artmadığından aradaki fark, kamu yatırımlarının finansmanına tahsis edilen kaynakları artırmıştır. İkincisi, ekonomik gelir dağılımının değişmesidir. Tacir, sanayici ve piyasa şartlarına uyabilen çiftçilerin gelirlerinde önemli artışlar olmuş, buna mukabil geniş halk kitlesinin reel geliri, dolayısıyla istihlâki (tüketimi) azalmıştır. Enflasyonun bu ikili tesiri, ekonomik sermaye terakümünü hızlandırmıştır. Enflasyonist devrenin bu yöndeki tesirleri, İkinci Dünya Savaşı'nın zaruri kıldığı kamu cari harcamalarındaki artış ve savaş yıllarının karaborsa kazancı ile daha da hız kazanmıştır»(Avcıoğlu, 1966:228).

Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olarak adlandırılan 1950 sonrası dönem, çok partili siyasi hayata geçişle ve liberalist uygulamaların egemen olmasıyla şekillenmiştir. Bu anlayışla bu dönemde alınan kararlardan birisi, devlet faaliyetlerinin özel sektöre devridir. Özel sektörün faaliyet alanını genişletmek amacıyla gündeme getirilen özelleştirme faaliyetlerinde başarısız olunmakla birlikte;özel sektörün kullanabileceği kredi imkanları artırılmıştır. Tarımsal üretimi de teşvik edici destekleme alımları yapılmaya başlanmış, altyapı yatırımlarıyla, özel sektörün yatırım yapmak istemediği alanlarda Devlet eliyle yatırımlara devam edilmiştir. Tasarrufların yetersiz olduğu ülkemizde; sermaye birikimini sağlamak ve yabancı sermayeyi de ülkeye çekebilmek amacıyla, 1951 yılında çıkarılan ve daha sonra 1954 yılında değişikliğe uğrayan 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1953 tarihli 6088 Sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ve 1954 tarihli Petrol Kanunu uygulamaya konulmuş ancak beklentileri karşılamamıştır.

Planlı dönemde ithal ikameciliğine dayalı sanayileşme hedefleri; kalkınmanın- sanayi toplumu olabilmenin mantığı ile eşdeğer kabul edilmiştir. Sanayinin dış rekabete karşı korunabilmesi için; ucuz finansman ve girdi temini, vergilendirmede avantajlar, ithalatta kota ve yüksek gümrük tarifeleri şeklinde duvarlar daha sonra etkinsizliği de gündeme getirmiştir. Özellikle bu dönemde denetimsiz verilen teşviklerle, küçük ve dağınık bir şekilde faaliyet göstermeye başlayan sanayi kuruluşlarının büyük kuruluşlar haline getirilebilmesi için; teşvik mevzuatının tek elden yürütülmesi gerektiği konusu gündeme gelmiştir.

Öncelikle, Sanayi Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmaları 1967'de Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu, 1970 yılından itibaren ise Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Teşvik Uygulama Dairesi üstlenmiştir. 1971 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na devredilmiş olan Daire, 1980 yılından itibaren yine DPT

Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. Ekonomide denge ve istikrar arayışının gündeme getirdiği 24 Ocak Kararlarıyla önemli yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yani, alınan kararlar stabilizasyon tedbirlerinden öte; uygulanan para, kredi ve döviz politikalarının, ithalat ve kambiyo mevzuatının köklü bir şekilde değiştirilmesine yol açmıştır. Böylece ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi terkedilerek yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi gündeme gelmiştir.

Dışa dönük sanayileşme stratejisi gereği ihracatı cazip hale getirmek amacıyla; döviz kuru politikasında esnek kur sisteminin uygulanması, nakit teşviklerin gündeme gelmesiyle ihracatta büyük artışlar yaşanmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatında; 1980'den sonra 2.9 Milyar \$ seviyelerinden, 1984'de 7.1 Milyar \$, 1987'de 10.1 Milyar \$, 1990'da 12.9 Milyar \$, 1993'de 15.3 Milyar \$, 1996'de 23.2 Milyar \$, 1999'da 26.5 Milyar \$ civarında meydana gelen artışlar ilk yıllarda kapasite kullanım oranlarının artırılmasıyla mümkün olurken, sonraki yıllarda ilave kapasite yaratılmasını gerektirmiştir(<http://www.die.gov.tr>).

1980'lerin ilk yarısında, kamu finansmanında yaşanan olumlu gelişmelerin de yardımı ile yatırımlara önemli ölçülerde kaynaklar aktarılabildiği. Özellikle yatırımın yaklaşık %50'sine varan hibe şeklindeki Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP) uygulaması, Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Organize Sanayi Bölgeleri teşvikleri yatırımlarda patlama denilebilecek değişiklikler yaratmıştır.

1990'lardan itibaren, kamuda ortaya çıkan finansman sıkıntısı sonucunda devletin bütçeden yatırımların teşvik edilmesi amacıyla ayırmış olduğu kaynaklar da yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda 1991 yılından itibaren KKDP uygulaması kaldırılmış ve yerine; bölgesel-sektörel tercihler sonucunda belirlenen yatırımın belirli bir oranını finanse eden düşük faizli kredi uygulamaları kullanılmaya başlanmıştır. 1990'ların başına kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nda bulunan Teşvik ve Uygulama (İhracat ve Yatırım), Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler Başkanlıkları Genel Müdürlük haline dönüştürülerek Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. Fakat, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının iki ayrı Müsteşarlık şeklinde teşkilatlanmaları sonucunda da; Yatırımlarda Devlet Yardımlarına yönelik olarak faaliyet gösteren, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Hazine Müsteşarlığına, İhracat Genel Müdürlüğü (ihracat teşvikleri) ile Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü ise Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır.

27.12.1994 tarih ve 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı ve onun devamı olan ancak uygulama açısından daha basit hale getirilmiş şekliyle 1998 yılında yayımlanan 98/10755 sayılı Karar ile 2000/1821 sayılı karardan sonra; 10/06/2002 tarih ve 2002/4367 Sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar" hükümleri ve Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (KOSGEB) destekleri çerçevesinde devlet yardımlarına devam edilmektedir.

Yatırım teşvik mevzuatından ayrı olarak, üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile sanayi işbirliği sağlanarak; ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bunun için, 26.06.2001 tarih ve 4691 sayılı "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" 06.07.2001 tarih ve 24454 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Teşvikler kapsamındaki diğer uygulamalardan; endüstri bölgelerinin kuruluşunu ve bu bölgelerde yatırım yapacak firmalara yönelik sağlanacak devlet yardımlarını düzenlenmesini, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarının Türkiye'de yatırıma yönlendirmesini ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak üzere hazırlanan 09.01.2002 tarih ve 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu da görmekteyiz(Resmi Gazete:19.01.2002).

Türkiye'de yatırımların teşviki; Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla hazırlanan mevzuat ile yürütülmektedir. Bu çerçevede Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1998 yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı'nda: "Teşvik Politikaları, yeni istihdam imkanları geliştirecek, küçük ve orta boy işletmeleri (KOBİ) destekleyecek, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesine ve teknolojik ilerlemeye katkıda bulunacak ve Gümrük Birliğinin gerektirdiği rekabete uyumu sağlayacak şekilde uygulanacaktır." şeklinde yer almaktadır.

2000 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı'nda da, KOBİ'lerin kullandıkları kredilerin toplam krediler içerisinde payını artırmaya yönelik çalışmalar yapılacağı, mevcut sistemin kredi olanaklarının geliştirileceği açıklanmıştır.

2001 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar'da ise Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 Yılı Programında yer alan ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak amacıyla; makro politikaların, bölgesel gelişme politikaları dikkate alınarak sektör programlarının ve yatırımların koordineli bir şekilde yürütülmesinin esas olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki ulusal ekonomik kısıtlar yanında, Ülkemizin taraf olduğu iki önemli Anlaşma Dünya Ticaret Örgütü (Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması) ile Türkiye-Avrupa Birliği (AB) arasında bir Gümrük Birliği tesis eden 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın rekabet ve devlet yardımlarına ilişkin hükümleri, ihracat performansına dayalı destekleri "yasaklanmış tedbir" olarak değerlendirmekte, "spesifik" olarak adlandırılan sektörel teşvik politikalarına ise izin vermemektedir. Diğer taraftan, bölgesel kalkınmaya yönelik faaliyetlerin ve yatay amaçlar olarak tabir edilen küçük ve orta boy işletmelerin, araştırma-geliştirme ve çevre korumaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesine ise imkan vermektedir.

3. İHRACATA YÖNELİK DEVLET YARDIMLARININ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de 1980 yılından itibaren ihracata dayalı sanayileşme politikasının gündeme gelmesiyle şekillenen yeni dönemin belirleyicisi; iç pazara yönelik üretim altyapısı ve kapasitesinin dış pazarlara yönlendirilmesi amacıyla uygulanan teşvikler olmuştur(İyibozkurt,2002:3). İhracata Yönelik Devlet Yardımlarını ana gruplar itibarıyla beş başlık altında toplayabiliriz:

3.1. Firmaların Üretim Kapasitelerinin Artırılmasına Yönelik Destekler

3.1.1. Araştırma – Geliştirme (AR-GE) Yardımı

Yeni bir ürün üretilmesi, ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi, maliyet düşürücü ve standart yükseltici mahiyette yeni tekniklerin geliştirilmesi,

üretimle ilgili olarak yeni bir teknoloji geliştirilmesi konusunda bilimsel esaslara uygun ve araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla; Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından, sanayi kuruluşlarının sadece Araştırma-Geliştirme (AR-GE) projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerinin belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amaçlanmaktadır. Desteğin uygulanmasında DTM, firmaların AR-GE harcamalarının %60'ına destek vermektedir. KOSGEB destekleme oranı %85'dir (Resmi Gazete 04.11.1998 ve 30.06.2003).

3.1.2. Eğitim Yardımı

Firmalarımızın, dış ticarete ilişkin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması suretiyle uluslararası ticarete yönlendirilmeleri bağlamında, elemanlarının uluslararası pazarlama ve ihracat işlemleri ile ihracatta pazar bulma konusundaki niteliklerinin artırılarak dünya pazarlarına hızla açılmalarını amaçlayan yardımın uygulanma oranı yapılan harcamanın %50' si dir (Resmi Gazete:29.01.2000 ve 30.06.2003).

3.1.3. İstihdam Yardımı

Sektörel Dış Ticaret Şirketi (SDŞ), statüsünü haiz firmaların münhasıran dış ticarete ilişkin işlemlerini yürütmek üzere, konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli yönetici ve eleman istihdamına yönelik faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin hususları kapsamaktadır. İstihdam Yardımı Programı kapsamında, yönetici/eleman/elemanların aylık brüt ücreti en fazla % 75 oranında karşılanacaktır(Resmi Gazete:29.01.2000 ve 30.06.2003).

3.1.4. Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Tasarım Tescili Yardımı

İhracat potansiyeli bulunan, teknoloji yoğun yeniliklerin, yeni ürünlerin ve yöntemlerin geliştirilmesinin desteklenmesi amacıyla, Türkiye'de yerleşik gerçek kişiler tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, patent, faydalı model belgesi veya endüstriyel tasarım tescili ile sonuçlanan bir buluş veya tasarımın ortaya çıkması durumunda, buluşa patent veya faydalı model belgesi, endüstriyel tasarıma da endüstriyel tasarım tescili alınması sırasında yapılan harcamaların %75'in desteklenmesi şeklindedir (Resmi Gazete:27.02.1998 ve 30.06.2003).

3.1.5. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ), uluslar arası pazarlarda karşılaştıkları çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyulması amacıyla; Türk Standartları Enstitüsü veya akredite edilmiş kuruluşlardan alacakları kalite güvence sistemi belgeleri (ISO 9000 serisi), çevre yönetim sistemi belgeleri (ISO 14000 serisi) ve Avrupa Birliği tarafından onaylanmış kuruluşlardan alacakları CE işaretinin alınması sırasında yaptıkları belgelendirilmiş harcamaların her bir ürün için, %50'si oranında bu destekten faydalanabilir(Resmi Gazete:31.07.1997 ve 14.11.1998).

3.2. Firmaları İhracata Yönelmeyi Hedefleyen Destekler**3.2.1. Uluslararası Nitelikli Yurtiçi İhtisas Fuarları Desteği**

İşletmelerimizin yurtiçi ve yurtdışı pazar paylarını artırma, rakiplerini tanıma, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinmelerini sağlamak için katılmaları teşvik edilen; Türkiye'deki uluslararası nitelikteki ihtisas fuarları öncesinde ve fuar süresince gerçekleştirecekleri tanıtım ve promosyon faaliyetlerine ilişkin giderlerin belli bir oranının karşılanmasıdır (Resmi Gazete: 30.06.2003.)

3.2.2. Yurt Dışı Fuar ve Sergilere Katılım Desteği

(Timoty j., Brouthers , 2000:234)

Firmaların, gerek dış pazarda potansiyel ithalatçılara ulaşabilmesi, ortak yatırımlara girişebilmesi ve gerekse iç pazarda tüketici tercihlerinin iyileştirilmesi için sanayideki gelişmeleri yerinde görebilmek amacıyla; yurt dışında düzenlenen fuarlara katılımının desteklenmesi, stand kirası, ulaşım ve konaklama gibi harcamalara belirli oranlarda katılım desteği sağlanmasıyla mümkün olmaktadır(Resmi Gazete 23.03.2001 ve 30.06.2003.)

3.2.3. Pazar Araştırması Yardımı

İşletmelerin, uluslararası pazarlardan pay alabilmeleri, ilgili pazarlara girebilmesi, ihtiyaç duydukları yurtdışı pazarlar hakkında sistematik ve objektif bilgi sağlanması, firmaların pazarlara giriş konusunda karar vermelerine yardımcı olunması ve ürünlerinin yeni bir pazarda gerektiği şekilde tanıtılmasının desteklenmesi için bir iş planı çerçevesinde gerçekleştirilecek masa başı ve alan çalışmalarına destek sağlanması bu yardımla amaçlanmaktadır (Resmi Gazete:14.11.1998 ve 30.06.2003).

3.3. Firmaları Yurtdışı Pazarlama-Markalaşma Faaliyetlerine Yönelmeyi Hedefleyen Destekler**3.3.1. Yurtdışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin desteklenmesi**

Türkiye'de ticari ve sınai faaliyette bulunan şirketlerin, yurt dışında kendi marka imajının oluşturulmasının özendirilmesine yönelik kendi ünvan ve markalarıyla; toptan ve/veya perakende satış yapmaları, yalnızca mal ticaretine aracılık etmek amacıyla şirket/mağaza/depo/şube açmaları ya da Türkiye'de sınai ve ticari faaliyette bulunan şirketin/SDŞ'nin yurt dışındaki bir firmaya temsilcilik/distribütörlük hakkı vermesi halinde doğacak giderlerinin belirli bir kısmının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan veya KOSGEB'den karşılanmasını kapsamaktadır(Resmi Gazete:31.07.1997 ve 30.06.2003).

3.3.2. Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Tanıtım ve Tutundurması İle Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi

Bu destek ile Türkiye'de kendi ünvan ve/veya markasıyla ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketler ile Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ)'nin uluslararası pazarlarda ürünlerine Türk malı imajı ve marka oluşturmak amacıyla yurtdışında yapacakları marka tescili dahil tanıtım ve tutundurma ile Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetleri dolayısıyla yaptıkları giderlerin uluslararası

kurallara göre devletçe karşılanması amaçlanmaktadır(Resmi Gazete :29.01.2000-25.03.2000).

3.4. Vergisel Teşvikler

3.4.1. Dahilde İşleme Rejimi

İhraç ürünlerimize dünya piyasalarında rekabet kazandırmak, bu piyasalardaki ürün çeşitliliğiyle birlikte ihraç pazarlarımızı geliştirmek, ihraç ürünlerinin üretiminde kullanılan girdilerin dünya fiyatlarından sanayicilerimize ulaşmasını sağlamak için; gümrük muafiyetli ithalattan yararlanmak üzere Dahilde İşleme İzin Belgesi düzenlenmesidir (Resmi Gazete 31.12.1999-27.09.2002 tarihli). Belge:

- İhracı taahhüt edilen ürünlerin üretiminde kullanılmak üzere ithal girdiler için ihracatçı ve/veya imalatçı-ihracatçı firmalara,
- İhracat sayılan Satış ve teslimler çerçevesinde, satışı iç piyasada ihracat sayılan makine,teçhizat ve ara malın üretiminde kullanılacak ithal girdiler için imalatçı firmalara verilebilmektedir.

3.4.2. Hariçte İşleme Rejimi

Türkiye gümrük bölgesinde üretilmeyen veya üretimi yetersiz olan eşyaların ithali yerine Türkiye’de serbest dolaşımdaki eşyaların işlenmesi sonucunda elde edilen işlem görmüş ürünlerin ithalinin sağlanması yoluyla ithalata aktarılan kaynakların düşürülmesi amacıyla; serbest dolaşımda bulunan eşyanın daha ileri safhada işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek üzere geçici olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihraç edilmesi ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin gümrük vergilerinden tam veya kısmi muafiyet uygulanmak suretiyle yeniden serbest dolaşıma girmesine-ithali imkan tanımak için uygulanır (Resmi Gazete: 20.05.2000-12.07.2000).

3.4.3. Vergi Resim Harç İstisnası

İhracatımızı arttırmak, ihraç ürünlerimize uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak ve ihraç pazarlarımızı geliştirmek amacıyla; İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerin vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılmasına imkan sağlayan düzenlemedir (Resmi Gazete:31.12.1999).

3.4.4. KDV İstisnası

Türk vergi sistemine 3065 sayılı kanunla giren Katma Değer Vergisi Kanunu’nda; ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetlerde KDV istisna kapsamındadır.

3.5. Eximbank Kredileri

Türkiye İhracat kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank), 21.08.1987 tarihinde kurulmuş ve ilk ihracat destek faaliyetlerine 1988’de başlamıştır. Kısaca görevleri; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlenmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçıları ve yurt dışında

faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim satışının desteklenerek teşvik edilmesi şeklinde belirlenmiştir(Akın,2002:360-372). Eximbank son yıllarda Türkiye’de ihracatın yüzde 25 lik dilimini finanse etmektedir ki bu oran dünya ortalamasının çok üstündedir(www.dtm.gov.tr).

4. İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Bilecik ve Eskişehir İhracatçıları Açısından Etkinliğinin Belirlenmesine Yönelik Bir Anket Çalışması

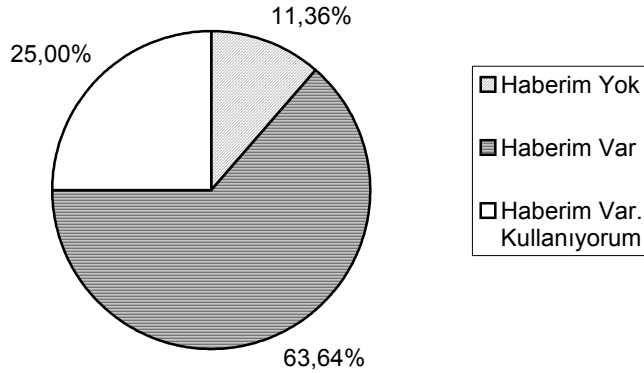
Bilecik ve Eskişehir’de anket yapılacak işletmeler belirlenirken Bilecik Ticaret Odası, Bozüyük Ticaret Odası ve Eskişehir Sanayi Odası’nın listeleri dikkate alınarak anket kapsamına bu firmalar dahil edilmiştir. Bu çerçevede belirtilen merkezlerde toplam 100 firma saptanmış ve bunun 56 sına ulaşılabilmektedir. Anket çalışmasını yaparken, önce firma yetkilileri ile öngörüşme yapılmış çalışmanın amacı ve kapsamı konusunda bilgi verilmiş sonra da anket yapılmıştır. Anketin sonucunun sağlıklı olmasını sağlamak amacıyla anket firmaların dış ticaret müdürleri ya da fabrika müdürleri ile yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan ankette toplam 48 soruya yer verilmiştir.

Araştırma verilerimiz SPSS 9.0 paket programıyla değerlendirilmiştir.

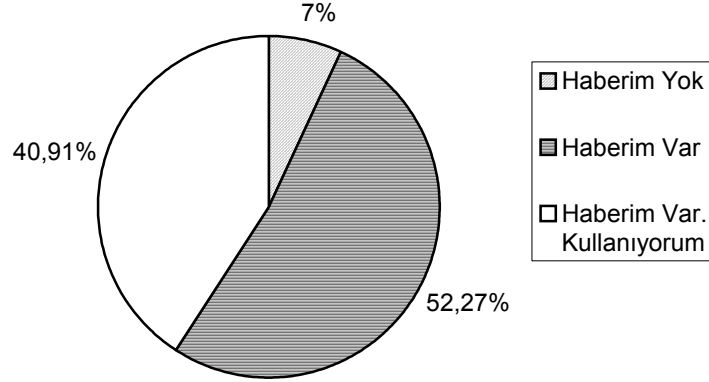
Anket kapsamına Türkiye’de uygulanan 14 tane ihracatı teşvik tedbiri alınmış ve bu teşviklerle ilgili firmalara sorular yöneltilmiştir. Örneğin bu teşviklerden yararlanıp yararlanmadıkları, faydalı bulup bulmadıkları gibi sorulara yer verilmiştir. Eskişehir ve Bilecik illerinde önceki bahiste belirtilen ihracatı teşvik tedbirlerinin etkinlik dereceleri ile ilgili analizimizin sonuçları aşağıda sunulmuştur.

4.1. Bilecik ve Eskişehir’de İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Etkinliği İle İlgili Grafikselleştirilmiş Sonuçlar

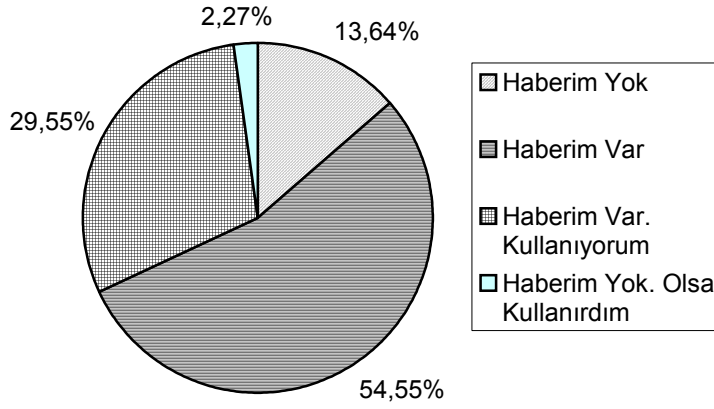
Şekil 1: Bilecik ve Eskişehir’deki firmaların AR-GE Yardımlarına Bakışı

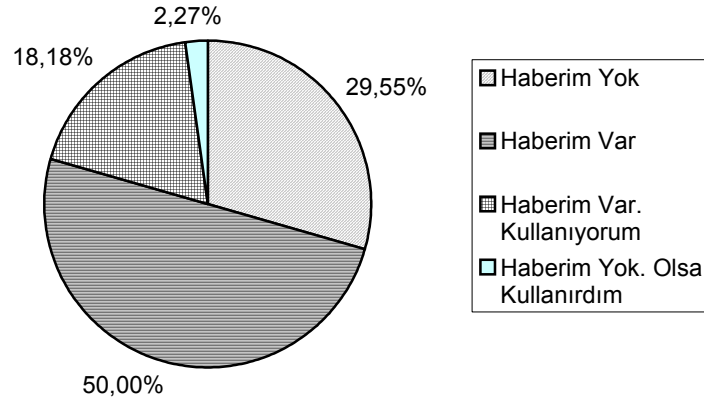
Şekil 2: Bilecik ve Eskişehir'deki firmaların Yurtdışı Fuar ve Sergilere Katılım Desteğine Bakışları

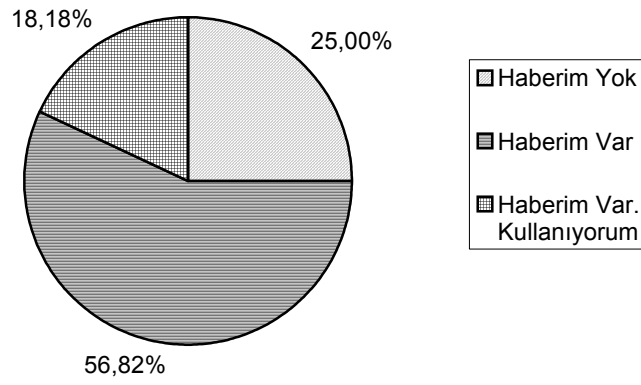
Şekil 3: Uluslararası Nitelikli Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesine Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

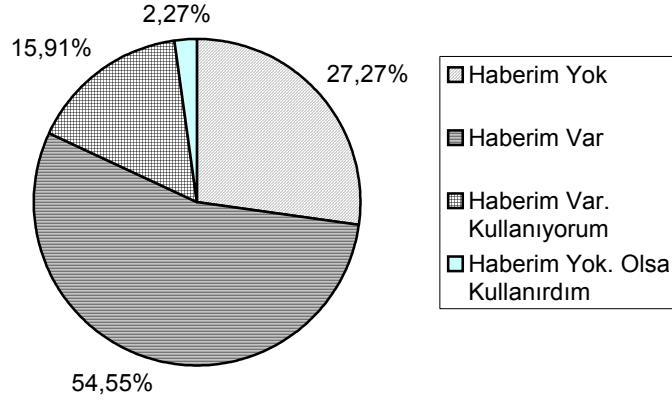
Şekil 4: Pazar Araştırması Yardımına Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

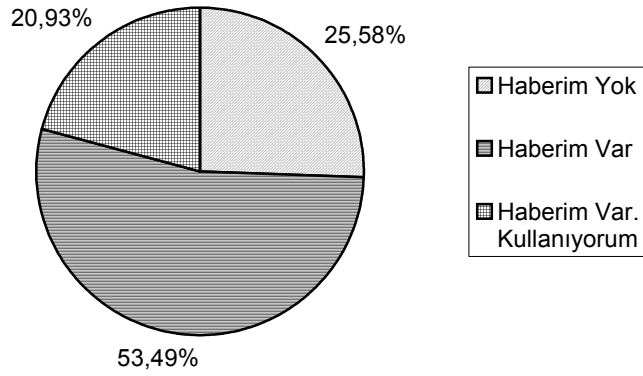
Şekil 5: Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Eğitim Yardımına Bakışları

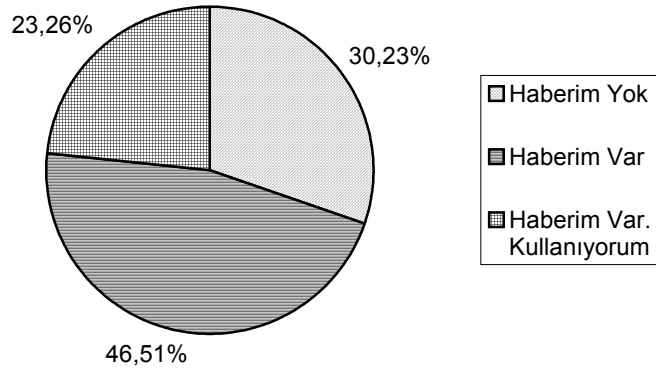
Şekil 6: İstihdam Yardımına Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

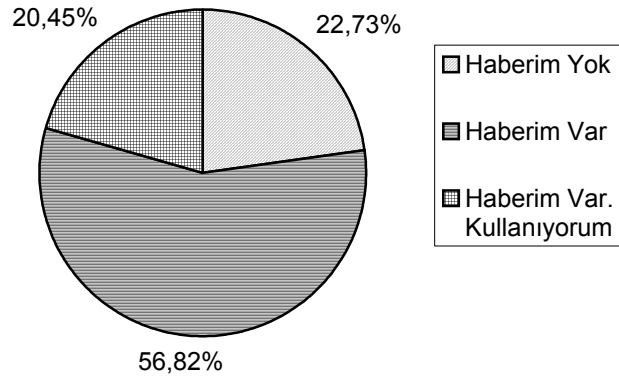
Şekil 7: İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesine Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

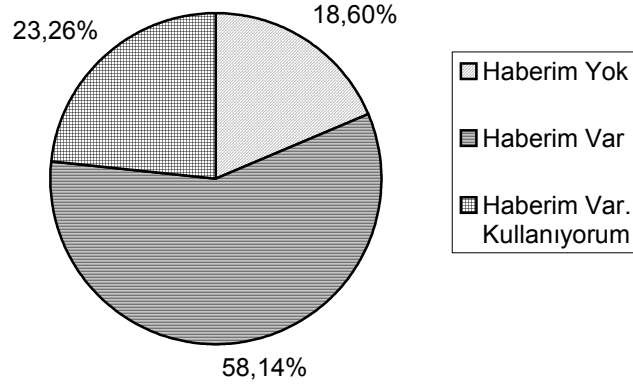
Şekil 8: Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Tasarım Tescili Yardımına Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

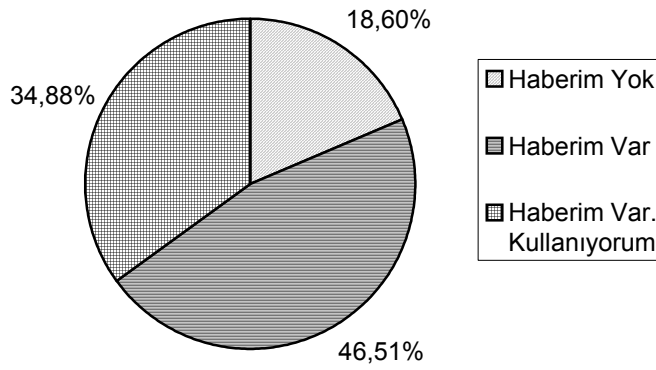
Şekil 9: Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Tanıtım ve Tutundurulması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesine Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

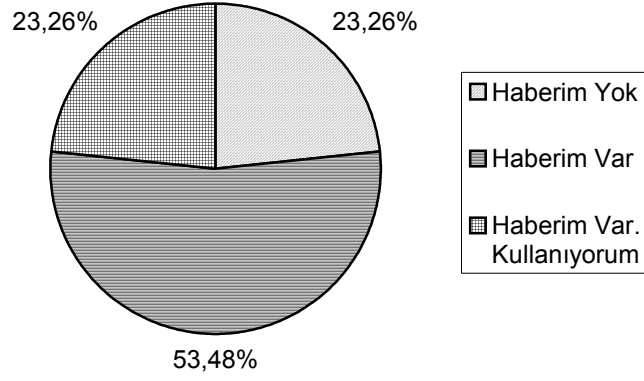
Şekil 10: Yurtdışında Ofis-Mağaza Açma Faaliyetlerinin Desteklenmesine Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

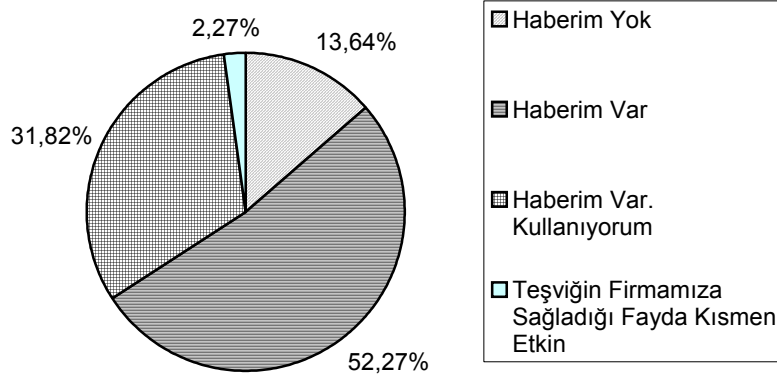
Şekil 11: Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Dahilde İşleme Rejimine Bakışları

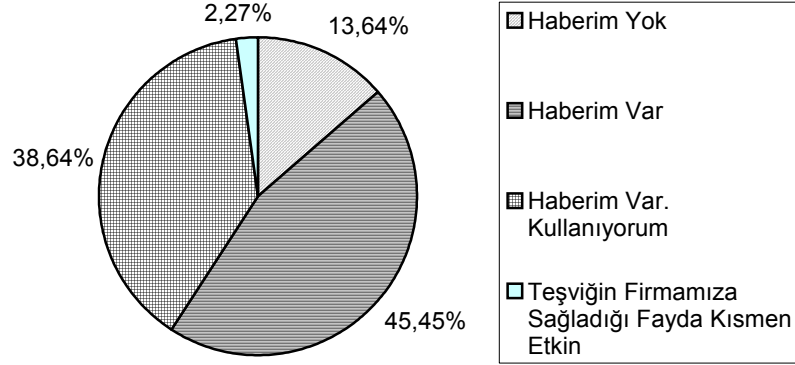
Şekil 12: Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Hariçte İşleme Rejimine Bakışları

Şekil 13: Eximbank Kredilerine Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

Şekil 14: Eximbank Tarafından Uygulanan Kredi Programlarına
Bilecik ve Eskişehir Firmalarının Bakışı

5. SONUÇ VE BULGULAR

Yukarıdaki anket sonuçları değerlendirildiğinde, elde edilen gözlem ve bulgular tablo halinde sunulabilir.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, şunu söylemek yanlış olmaz kanısındayız. Bilecik ve Eskişehir'de yaygın olarak bilinen teşviklerin etkinliklerinin de güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu illerde en etkin ihracat teşvikleri sırasıyla KDV istisnası, Yurt dışı fuar ve sergilere katılım yardımı, Dahilde işleme rejimi, Eximbank kredileri, Uluslararası nitelikli yurtiçi ihtisas fuarlarının desteklenmesidir. Görüldüğü gibi Bilecik ve Eskişehir'de ki en etkin teşvik KDV istisnasıdır.

Tablo1. Bilecik-Eskişehir İllerinde İhracat Teşviklerinin Etkinliği

İHRACAT TEŞVİKLERİ	İHRACAT TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİ
AR-GE YARDIMI	28.20
YURTDIŞI FUAR VE SERGİLERE KATILIM YARDIMI	43.00
ULUSLAR ARASI NİTELİKLİ YURTIÇI İHTİSAS FUARLARININ DESTEKLENMESİ	35.13
PAZAR ARAŞTIRMASI YARDIMI	26.0
EĞİTİM YARDIMI	23.0
İSTİHDAM YARDIMI	22.0
İŞLETME MARKA TANITIM FAALİYETLERİNİN DESTEKLENMESİ	26.0
PATENT FAYDALI MODEL BELGESİ VE ENDÜSTRİYEL TASARIM TESCİLİ YARDIM	33.0
TÜRK ÜRÜNLERİNİN YURTDIŞINDA MARKALAŞMASI, TANITIM VE TUTUNDURMASI İLE TÜRKMALI İMAJININ İYİLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYETLERİN DESTEKLENMESİ	26.5
YURTDIŞINDA OFİS-MAĞAZA AÇMA, İŞLETME VE MARKA TANITIM FAALİYETLERİNİN DESTEKLENMESİ	28.0
DAHİLDE İŞLEME REJİMİ	42.85
HARİÇTE İŞLEME REJİMİ	30.30
EXİMBANK KREDİLERİ	37.0
KDV İSTİSNASI	45.0

NOT: Teşviklerin etkinliği tarafımızdan hesaplanmış olup söz konusu teşviklerden haberi olan firmaların oranı ve hem haberi olup hem de kullananların oranı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Teşviklerin etkinlik oranı şu şekilde formüle edilmiştir. $(b/a+b)*100$ (Uzay, 2002:108) buradaki a=teşviklerden haberi olanların oranı b= haberi olan ve kullananların oranı.

KAYNAKLAR

30.06.2003 tarihli Resmi Gazete

31.07.1997-14.11.1998 tarihli Resmi Gazete.

31.07.1997-15.11.1998 tarihli Resmi Gazete.

29.01.2000-25.03.2000 tarihli Resmi Gazete.

31.12.1999-27.09.2002 tarihli Resmi Gazete.

20.05.2000-12.07.2000 tarihli Resmi Gazete.

31.12.1999 tarihli Resmi Gazete.

AKIN Hakan, YENİ İŞİM DIŞ TİCARET, Academyplus Yayınevi, Ankara, 2002.

AVCIOĞLU, Doğan, Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın), Bilgi Yayınevi, B.3, Ankara, 1969.

BORATAV, Korkut vd., 'İktisat Tarihi 1908-1980', TÜRKİYE TARİHİ (ÇAĞDAŞ TÜRKİYE 1908-1980), Cem Yayınevi, C.IV, İstanbul, 1989.,

Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracat Stratejisi 1998-2005. www.dtm.gov.tr.

İYİBOZKURT, Erol, "Türkiye'nin Dış Ticareti", Dış Ticaret Eğilimi, Derleyen Emine Koban, Mart 2002, s.3.

TEZEL, Yahya S., Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi, Yurt Yayn. No.4, Genişletilmiş 2.Basım, Ankara, 1986.

UZAY, Nisfet, İhracatı Teşvik Politikalarının Etkinliği, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, 2002.

WILKINSON, Timoty j., Lance Eliot Brouthers, An Evaluation of State Sponsored Promotion Programs", Journal of Business Research 47, 2000.

<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/DISTICIST/06110101gif>

